

Faroese summary

Evnið í hesi Ph.D. verkætlan snýr seg um krabbameinsepidemiologi í Føroyum; um títtleika, deyðilighheit og yvirlivils. Ritgerðin fevnir um fyra vísindaligar kanningar

Talið av krabbameinstilburðum er støðugt vaksandi kring heim, og hóast ikki ber til at fyrbyggja øllum krabbameini, so verður mettt, at umleið 30-50% av tilburðunum kunnu fyrbyggjast. Økingin av krabbameinstilburðum ger, at tað er neyðugt at royna at gera framstig at minka um avleiðingarnar hjá teimum, sum fáa krabbamein, og at royna at fyrbyggja, at fólk yvirhøvur fáa krabbamein. Fyri at gera hetta úrslitagott er neyðugt at hava góð og álítandi krabbameinshagtøl tøk.

Føroyska krabbameinsskráin.

Hendan ritgerðin byggir á tilfar úr Føroysku Krabbameinsskránni, sum hevur tøl um krabbameinstíttleika aftur til 1960 og um krabbameinsdeyðiligleika aftur til 1983. Krabbameinsskráin varð sett á stovn í 1994, og hevur tøl um allar føroyskar krabbameinssjúklingar. Tað hava verið ábendingar um, at krabba-

meinskráin hevur manglað nakrar ikki skrásettar krabbameinstilburðir. Sum ein partur av hesi verkætlan, varð ein roynd gjørd at validera tilburðirnar í krabbameinsskránni. Hendan valideringstilgongdin vísti, at tað vóru 13% av krabbameinstilburðunum frá 2006 til 2019, sum ikki høvdu verið skrásettir. Síðan eru fleiri tiltøk gjørd, við tí endamáli at betra um arbeidsgongdirnar rundan um krabbameinsskrásetingina, fyri at tryggja, at so nógv sum gjørligt verða skrásett. Eftir at henda valideringstilgongdin varð gjørd, var møguligt at hyggja nærri at krabbameinstølunum í Føroyum og samanbera tey við londini uttan um okkum. Burturúr hesum arbeiði eru komnar fyra vísindaligar greinar, sum í stuttum verða endurgivnar niðanfyri.

Grein 1 – Títtleiki og deyðiligleiki

Í fyrstu greinini hugdu vit at títtleikanum og deyðiligleikanum innan krabbamein í Føroyum tey seinastu 60 árin. Vit samanbóru eisini við tey tilsvareandi tøluni í hinum Norðurlondunum fyri seinastu tíggju árin.

Háttalag: Tølini fyri títtleikan og deyðatíttleikin komu frá NORDCAN, eftir at hesi tølini eru komin úr krabbameinsskránni. Øll Norðurlond fráboða krabbameinshagtøl til NORDCAN, har tølini verða savnað og viðgjørd á sama hátt. Hetta ger tað møguligt at gera álitandi samanberingar ímillum londini.

Úrslit: Krabbameinstíttleikin hækkaði munandi ígjøgnum tey seinastu 60 árini, samstundis sum deyðatíttleikin minkaði eitt vet. Samanberingar við hini Norðurlondini vísa, at tað tykist sum krabbameinstíttleikin sum heild er lægri í Føroyum, hóast tað vóru nøkur krabbameinssløg, eitt nú testis krabbi, har títtleikin var hægri. Deyðatíttleikin sum heild var líkur deyðatíttleikanum í Norðurlondunum, tó at deyðatíttleikin fyri, eitt nú krabbamein í kvinnuligu kynsgøgnunum og svølginum hjá monnum, var hægri.

Niðurstøða: Krabbameinstíttleikin var sum heild lægri í Føroyum, samanborið við títtleikan í Norðurlondunum, samstundis sum deyðatíttleikin var umleið á sama støði.

Grein 2 – Krabbameinsyviriving

Í aðru grein kannaðu vit yviriving hjá føroyskum krabbasjúklingum og samanbóru við sjúklingar í hinum Norðurlondunum tey seinastu 50 árini.

Háttalag: Yviriving verður víst sum 1- og 5-ára relativ yviriving frá NORDCAN útrokningunum.

Úrslit: Yviriving fyri krabbamein sum heild var munandi lægri fyri bæði føroyskar menn og kvinnur, samanborið við hini Norðurlondini. 5-ára yviriving fyri føroyskar kvinnur við ovariekrabba og føroyskar menn við lungnakrabba var serliga lág. Yviriving fyri kvinnur við bróstkrabba og menn við bløðrukrabba var lág fyri nøkur av fyrru tíðarskeiðunum, men hevur rokkið støðið hjá hinum Norðurlondunum í seinastu uppperðini.

Niðurstøða: Gjøllari kanningar eiga at verða framdar at kanna orsøkir til, at føroyskir sjúklingar hava eina lægri yviriving.

Grein 3 - Barnakrabbí í Føroyum

Í triðju greinini lýstu vit barnakrabbamein í Føroyum seinastu 60 árin.

Háttalag: Vit brúktu tilfar frá Føroysku Krabbameinsskránni, og frá Dansk Børnecancerregister, at finna tey føroysku børnini, ið høvdu fingið staðfest krabbamein hesi árin.

Úrslit: Frá 1960 til 2019 fingi 114 føroysk børn staðfest krabbamein. Hetta svarar til títleika, sum er eitt vet lægri enn í londunum uttan um okkum. Vanligasta slagið var krabbamein í heilanum. Síðan komu leukemi og lymfom. Yvirliving hjá føroyskum børnum var betri hjá teimum, sum fingi sjúkuna staðfesta í seinna tíðarskeiðinum frá 2000 til 2019, samanborið við tey, sum vórðu staðfest frá 1960 til 1979.

Niðurstøða: Barnakrabbí tykist at vera minni vanligur millum føroysk børn, samanborið við londini uttan um okkum.

Grein 4 – Krabbameinstítteleikin undir koronafarsóttini

Í fjórðu greinini kannaðu vit, um krabbameinstítteleikin minkaði í Føroyum í 2020 tá koronafarsóttin herjaði, og heilsuverkið var í vanda fyri at hokna undan.

Háttalag: Vit brúktu krabbameinsdiagnosukotur í talgildu sjúklingaskránni sum eitt mát fyri krabbameinstítteleikan. Hetta bleiv samanborið við krabbameinsdiagnosukoturnar árin frammanundan.

Úrslit: Vit sóu onga minking í talinum av krabbameinstilburðum í 2020 samanborið við árin frammanundan.

Niðurstøða: Tað tykist sum handfaringin av koronafarsóttini, sum gjørði, eisini hevði eina positiva ávirkan, soleiðis at krabbameinssjúklingar framvegis sluppu framat til lækna, og krabbamein varð staðfest í sama mun sum undanfarin ár.

Niðurstøða og perspektivering

Ov lítil gransking innan krabbamein hevur verið í Føroyum. Nú er tó lagt eitt grundarstøði, við hágóðsku og álítandi dátum í eina dagførda krabbameinsskrá, sum kann verða grundarlag unan víðari gransking. Vónandi kann hetta føra til ein øktan áhuga fyri krabbameinsgransking í Føroyum.

Gjøgnum hesa verkætlanina eru munandi framstig gjørd viðvíkjandi krabbameinshagtølum í Føroyum. Tó er neyðugt er við burðardyggum loysnum og áhaldandi íløgum fyri at tryggja, at vit framhaldandi hava góð krabbameins hagtøl í Føroyum. Hetta eigur at verða raðfest frammaliga tey komandi árin.